

ТИББИЙ ХИЗМАТ КЎРСАТУВЧИ КОРХОНАЛАР ФАОЛИЯТИ ХАРАЖАТЛАРИНИНГ ИҚТИСОДИЙ-ИЖТИМОЙ САМАРАДОРЛИГИНИ БАҲОЛАШНИНГ НАЗАРИЙ-УСЛУБИЙ АСОСЛАРИ

Йўлдошев Бекзод Алишерович

Самарқанд давлат тиббиёт университети

Аннотация. Мазкур мақолада тиббий хизмат кўрсатувчи корхоналар фаолияти харажатларининг иқтисодий ва ижтимоий самарадорлигини баҳолашнинг назарий-услубий асослари тадқиқ этилган. Соғлиқни сақлаш иқтисодиёти доирасида шаклланган асосий ёндашувлар - харажатларни минималлаштириш, «харажат-натижадорлик», «харажат-фойда» ва «харажат-фойдалилик» таҳлили усуллари таснифланган, уларнинг тиббиёт муассасалари амалиётига татбиқ этилиши имкониятлари кўриб чиқилган. Мақола якунида тиббий корхоналар харажатлари самарадорлигини баҳолашнинг комплекс кўрсаткичлар тизими таклиф этилган.

Калит сўзлар: тиббий хизмат, харажатлар самарадорлиги, иқтисодий самарадорлик, ижтимоий самарадорлик, соғлиқни сақлаш иқтисодиёти, харажат-натижадорлик таҳлили.

КИРИШ

Соғлиқни сақлаш тизимини модернизация қилиш, тиббий хизматлар сифатини ошириш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш борасидаги вазифалар тиббий хизмат кўрсатувчи корхоналар фаолиятида сарфланадиган молиявий ресурслардан оқилона фойдаланишни тақозо этади. Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, соғлиқни сақлашга ажратилган маблағлар ҳажмининг ортиши ўз-ўзидан тиббий хизмат сифати ва аҳоли саломатлиги кўрсаткичларининг яхшиланишига олиб келмайди - бунинг учун харажатларни бошқаришнинг илмий асосланган услубиятига эга бўлиш зарур. Шу боис тиббиёт муассасалари харажатларининг нафақат иқтисодий, балки ижтимоий самарадорлигини ҳам комплекс баҳолаш долзарб илмий-амалий аҳамият касб этади.

Мавзунинг долзарблиги шундан иборатки, тиббий хизмат - бир вақтнинг ўзида ҳам бозор муносабатлари субъекти, ҳам ижтимоий неъмат ҳисобланади. Бу эса анъанавий молиявий-иқтисодий самарадорлик кўрсаткичларини қўллашни чеклаб, уларни ижтимоий натижадорлик мезонлари билан тўлдиришни талаб этади.

МАТЕРИАЛЛАР ВА МЕТОДЛАР

Тадқиқотда илмий адабиётларни таҳлил қилиш, мантикий умумлаштириш, қиёсий таҳлил ва тизимли ёндашув усулларида фойдаланилди. Тадқиқот базаси сифатида хорижий ва маҳаллий иқтисодчи олимларнинг соғлиқни сақлаш

иқтисодиёти бўйича илмий ишлари, шунингдек Ўзбекистон Республикасининг тиббий хизмат кўрсатиш соҳасидаги меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлари ўрганилди. Хусусан, М.Д. Дуганов томонидан ишлаб чиқилган минтақавий ва муниципал даражада соғлиқни сақлаш харажатлари самарадорлигини баҳолаш услубияти (Дуганов, 2007), шунингдек Р.А. Хальфин ва ҳаммуаллифларнинг соғлиқни сақлаш ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини баҳолашга оид замонавий ёндашувлари таҳлил объекти сифатида олинди.

НАТИЖАЛАР

Ўтказилган таҳлил натижасида тиббий хизмат кўрсатувчи корхоналар харажатларининг самарадорлигини баҳолашда қуйидаги тўрт асосий услубий ёндашув мавжудлиги аниқланди:

1. **Харажатларни минималлаштириш усули (cost-minimization analysis)** - тенг клиник натижага эга бўлган даволаш усуллари орасида энг арзонини танлашга асосланади;
2. **«Харажат-натижадорлик» таҳлили (cost-effectiveness analysis)** - сарфланган харажатни олинган клиник натижа (масалан, сақланиб қолинган ҳаёт йили) билан нисбатлаштиради;
3. **«Харажат-фойда» таҳлили (cost-benefit analysis)** - барча харажат ва натижаларни пул кўринишида ифодалаб, иқтисодий самарани аниқлайди;
4. **«Харажат-фойдалилик» таҳлили (cost-utility analysis)** - натижаларни ҳаёт сифати билан ўзаро боғлаган ҳолда баҳолайди (масалан, QALY кўрсаткичи орқали).

Хальфин ва ҳаммуаллифлар (2020) таъкидлашича, соғлиқни сақлаш ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини баҳолашда ягона универсал кўрсаткич мавжуд эмас, шунинг учун комплекс, кўп даражали кўрсаткичлар тизимидан фойдаланиш мақсадга мувофиқ. Шевский ва Шейман (2013) томонидан ўтказилган тадқиқотда эса интеграциялашган соғлиқни сақлаш тизимини шакллантириш харажатлар самарадорлигини оширишнинг муҳим омили сифатида кўрсатилган.

Тадқиқот доирасида тиббий корхоналар харажатлари самарадорлигини баҳолашнинг уч даражали кўрсаткичлар тизими таклиф этилди:

- **иқтисодий самарадорлик кўрсаткичлари** - харажатларнинг даромадга нисбати, бир беморга тўғри келувчи ўртача харажат, ресурслардан фойдаланиш коэффициенти;
- **тиббий самарадорлик кўрсаткичлари** - даволаш натижадорлиги, асоратлар даражаси, қайта хосталанишлар сони;
- **ижтимоий самарадорлик кўрсаткичлари** - аҳоли қониқиш даражаси, тиббий хизматлар мавжудлиги (доступность), меҳнатга лаёқатлилиқ тикланиши даражаси.

МУҲОКАМА

Олинган натижалар шуни кўрсатадики, тиббий хизмат кўрсатувчи корхоналар харажатларининг самарадорлигини фақат молиявий кўрсаткичлар орқали баҳолаш етарли эмас. Дуганов (2007) томонидан таклиф этилган услубиятда ҳам таъкидланганидек, минтақавий ва муниципал даражада харажатлар таҳлили натижавийлик кўрсаткичлари билан уйғунлаштирилган ҳолда амалга оширилиши лозим. Бундан ташқари, соғлиқни сақлашнинг корпоратив-иқтисодий табиати (шифокор-бемор муносабатларидаги ахборот асимметрияси, талабнинг ноаниқлиги) анъанавий бозор таҳлили усулларини тўғридан-тўғри қўллашни чеклайди, бу эса ижтимоий самарадорлик мезонларининг алоҳида аҳамият касб этишини кўрсатади.

Шу билан бирга, кўрсаткичлар тизимини амалиётга татбиқ этишда маълумотлар базасининг етарли эмаслиги, статистик ҳисоботнинг стандартлашмаганлиги каби чекловлар мавжудлиги ҳам эътироф этилиши зарур.

ХУЛОСА

Тиббий хизмат кўрсатувчи корхоналар фаолияти харажатларининг иқтисодий-ижтимоий самарадорлигини баҳолаш кўп ўлчовли, комплекс ёндашувни талаб этади. Иқтисодий, тиббий ва ижтимоий кўрсаткичларни уйғунлаштирган уч даражали тизимнинг қўлланилиши тиббиёт муассасалари бошқарувида асосланган қарорлар қабул қилиш имконини беради ҳамда чекланган молиявий ресурслардан оқилона фойдаланишга хизмат қилади. Келгуси тадқиқотлар ушбу кўрсаткичлар тизимини Ўзбекистон тиббиёт муассасалари мисолида амалий синовдан ўтказишга йўналтирилиши мақсадга мувофиқ.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Дуганов М.Д. Оценка эффективности расходов на здравоохранение на региональном и муниципальном уровнях. – М.: ИЭПП, 2007. – 112 с.
2. Шевский В.И., Шейман И.М. Проблемы формирования интегрированной системы здравоохранения // Вопросы государственного и муниципального управления. – 2013. – № 3. – С. 24–47.
3. Хальфин Р.А., Орлов С.А., Мадьянова В.В., Столбов А.П., Качкова О.Е. Современные подходы к оценке эффективности использования ресурсов здравоохранения (обзор) // Проблемы стандартизации в здравоохранении. – 2020. – № 3–4. – С. 3–12. DOI: 10.26347/1607-2502202003-04003-012
4. О подходах к оценке эффективности функционирования медицинских организаций // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – URL: <https://applied-research.ru/ru/article/view?id=11220>

5. Направления повышения эффективности медицинской организации // КиберЛенинка. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/napravleniya-povysheniya-effektivnosti-meditsinskoy-organizatsii>
6. Система показателей оценки эффективности медицинской помощи в здравоохранении // КиберЛенинка. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-pokazateley-otsenki-effektivnosti-meditsinskoy-pomoschi-v-zdravoohranenii>
7. Экономическая сущность и природа здравоохранения: некоторые теоретические и практические аспекты // КиберЛенинка. – URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskaya-suschnost-i-priroda-zdravoohraneniya-nekotorye-teoreticheskie-i-prakticheskie-aspekty>
8. Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг тиббий хизмат кўрсатиш тартиби тўғрисидаги низоми. – URL: <https://lex.uz/acts/835868>